

УДК 81'25

УДК 821.162.3-31:811.163.3'255.4

Наталија Тоневска-Каровска

**НАЧИНИТЕ И МОЖНОСТИТЕ НА ПРЕВЕДУВАЊЕ НА
ОПШТОРАЗГОВОРНИОТ, РАЗГОВОРНИОТ И ЛИТЕРАТУРНИОТ
ЧЕШКИ ЈАЗИК НА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК
(експозе од магистерски труд)**

Да се разбере текстот, да се преведе и истиот текст да остане разбирлив, читателот да го чувствува ритамот и емоцијата на авторот, изворната мисла, пораката, страдањето, уживањето. Текстот да остане верна репродукција на изворниот јазик.

Дали задачата на преведувачот е неблагодарна или прецената? Дали некогаш преведувачот, кој веќе знае каков ќе биде крајот на делото/текстот што го преведува и кој веќе создал врска помеѓу мислата и изразите, ќе биде достоинствен за преводот?

Зошто начините и можностите? Интересно е тоа што велат дека чешкиот јазик го има овој т.н. феномен, општоразговорен чешки јазик, што го сочинуваат и сленгот и жаргонот и се карактеризира со промени и појави во сите јазични сфери. Тој е јазикот што е типичен за разговорниот стил, како еден од функционалните стилови што се употребува во уметничката проза. Тоа е јазик што избобилува со елементи од општоразговорниот чешки јазик, односно *obecná čeština*, како што е наречен овој чешки феномен. Општоразговорниот јазик е нелитературната говорна форма на чешкиот литературен јазик, кој денес сè почесто е застапен во современата чешка проза. Ваквите разговорни елементи го доближуваат ликот до читателот, токму, со своето неформално однесување, со неформалниот јазик, украсен и со изрази од разни сленгови и жаргони (Роус, 1991: 33).

Главната поделба на чешкиот јазик е според д-р Марие Крхутова (Krhutová, 2009), во „Варијантите на чешкиот литературен јазик“ (*Útvary českého jazyka*). Тој се поделен на литературен чешки јазик (*spisovný český*

jazyk) и на нелитературни форми на чешкиот јазик (*něpisovné útvary*). Литературен чешки јазик (*spisovný český jazyk*) е т.н. разговорен чешки јазик (*hovorová čeština*), а под нелитературните форми на чешкиот јазик (*něpisovné útvary*) се класифицираат дијалектите, општоразговорниот чешки јазик, сленг (*nářečí, obecná čeština, slang*). Во педесеттите години имало различни мислења за постоењето на ваквите форми, нелитературни варијанти. *Hovorová čeština* се сметала за разговорна литературна, односно за нормирана говорна форма на литературниот чешки јазик, а *obecná čeština* за средочешки дијалект. (Роус, 1991: 37)

Прашањата поврзани со преведувањето и толкувањето не можат да ги одговорат другите науки, како лингвистиката, филозофијата, психологијата, науката за литература, затоа се јавила потреба од формирање нова наука. Науката што ги проучува преведувањето и толкувањето се нарекува наука за преведувањето и толкувањето, попозната како: транслатологија, традуктологија, *translation studies*. Таа денес ги обединува науката за преведувањето и науката за толкување. Транслатологијата се занимава со научното истражување на транслацијата, т.е. процесот на преведување и процесот на толкување. Притоа, мораме да водиме грижа за разграничувањето меѓу транслатологијата и нејзините компоненти. Транслатологијата ги истражува феномените преведување и толкување или готовите продукти на овие феномени, т.н. транслати. Поконкретно, предмет на истражување ѝ се многубројните теоретски пристапи кон преводот и видовите превод, преведувачката дејност и преведувачките размисли низ историјата, можните проблематики и тешкотии во поглед на соодветното дефинирање и класифицирање, расветлувањето на процесот на преведување и процесот на толкување, проценувањето на квалитетот на транслатот, методите за надминување на преведувачките проблеми. Покрај научните објаснувања на теми поврзани со преведувањето и толкувањето, една од главните цели на транслатологијата е на преведувачот/толкувачот да му обезбеди подобра рамка за преведувачки/толкувачки активности во насока на стекнувањето на сообразни знаења и вештини.

Чешкиот теоретичар Јиржи Леви (*Jiří Levý*) го сметаме за основач на чешката теорија на преводот, неговата работа за теориите на преводот се состои од досега ненадминати трудови што ја даваат основата на денешната *trždukytologiija* или „науката за преводот“, како што ја нарекол Антон Попович, кој имал огромно влијание врз Леви и кој заедно со него во Словачка се обидува да ја издвои како самостојна дисциплина. Претставниците на оваа школа се први кои теоретските важни сознанија за самиот процес на преведувањето не ги темелат врз други научни дис-

циплини, туку ги црпат од искуствата стекнати при преведувањето. Оттука, логично, тие ги проучуваат преводите, односно нивната површинска структура и доаѓаат до заклучоци важни не само за преведувањето како наука, туку и за сродните научни дисциплини.

При работата толкувачите, стручните и литературните преведувачи се соочуваат со заеднички проблеми што произлегуваат од разликата помеѓу двата јазика, изворниот и јазикот-цел, како и со техничките, психолошките и другите тешкотии при дешифрирањето на изворниот текст и пренесувањето на пораките на друг јазик.

Преведувачот е автор поврзан со своето време и со својот народ. Неговата поетика може да се испита како пример за разликите во литературниот развој на два народа, разликите меѓу поетиката на две епохи. Можеме да го бараме методот на преведувачот како израз на одреден стандард на превод, одреден став кон преводот. Правилата на преводот може да се определени како одлуки помеѓу спротивставените тези:

1. Преводот мора да ги репродуцира зборовите на оригиналот;
2. Преводот мора да ги репродуцира идеите на оригиналот;
3. Преводот треба да се чита како оригинал;
4. Преводот треба да се чита како превод;
5. Преводот треба да го рефлектира стилот на оригиналот;
6. Преводот треба да го покаже стилот на преведувачот;
7. Преводот треба да се чита како текст што припаѓа во времето на оригиналот;
8. Преводот треба да се чита како текст што му припаѓа на времето на преведувачот;
9. Во преводот може да се додаде или да се изостави нешто од оригиналот;
10. Во преводот никогаш не треба да се додава ништо и да се изостави ништо од оригиналот;
11. Преводот на стиховите треба да се изврши во проза и

Како и секоја еднострана врска, и оваа дихотомија понекогаш доведува до поедноставување и шематизација на целото прашање (затоа анализата на преводите е толку благодарна тема за дисертации).

Преводот е форма. За да се разбере како форма, мораме да се вратиме на оригиналот, зашто овој го содржи законот што го раководи преводот: неговата преводливост. Јасно е дека ниеден превод, независно колку е добар, не значи ништо за оригиналот. Преводот, така, во крајна линија, има за цел да го изрази средишниот, замен однос меѓу јазиците.

За оваа анализа без земени романи од чешки автори и преводите на македонски јазик, т.е. од современите чешки писатели Михал Вивег и Петра Соукупова. Зошто токму овие писатели? Ќе бидат земени за цел на истражувањето романите „Исчезнување“ од Петра Соукупова („Zmizet“ – Petra Soukupová), расказите „Раскази за бракот и сексот“ од Михал Вивег („Povídky o manželství a o sexu“ – Michal Viewegh), „Воспитувањето девојки во Чешка“ од Михал Вивег („Výchova dívek v Čechách“ – Michal Viewegh), „Тројца за никаде“ од Халина Павловска, Ива Херцигова, Михал Вивег („Tři v háji“ – Halina Pawlovská, Iva Hercíková, Michal Viewegh). Романите и расказите се напишани на чешки јазик, односно на општоразговорен чешки јазик, каде што изобилуваат нелитературните форми на чешкиот јазик, а сите се преведени на македонски јазик, и тоа од различни преведувачи.

Општоразговорниот чешки јазик сè повеќе се среќава во уметничката проза. Таму има мешање на две варијанти, нелитературната на општоразговорниот јазик и литературниот јазик.

Кога станува збор за примената на општоразговорниот чешки јазик во уметничката проза, поточно, за популарната употреба на разговорниот стил во современата книжевност, треба да се каже дека тоа не се првите почетоци на неговата примена. Кај претставниците на чешката преродба во чешката литература уште во 19 век наидуваме на елементи карактеристични за општоразговорниот чешки јазик (Роус, 1991: 63).

Чешката специфичност со која чешкиот литературен јазик се разликува од другите словенски јазици е во постоењето на разликите меѓу говорниот и писмениот чешки јазик, што не е случај со другите словенски јазици, барем не во толкава мера, пишува проф. д-р Донка Роус (Роус, 1991: 40).

Поинаква е ситуацијата со македонскиот јазик. Имаме нормиран, кодифициран литературен јазик, стандарден, но не и нормиран разговорен јазик, иако зборуваме за постоењето на разговорен стил (Роус, 1991: 50).

За чешкиот разговорен стил е карактеристично тоа што во него се среќаваат елементи што не се кодифицирани, но се дозволени со нормата. На пример, како фонолошките варијанти на $-í$ наспрема $-é$.

- алтернација $-é$ во $-i$ ($ý$),
- протетично $-v$ на почетокот во зборот пред $-o$,
- дифтонгизација $-ú$ во $-ou$ во истата позиција како протетичното $-v$,
- дифтонгизација на тврдото $-ú$ со $-ej$ на крајот и на средината на зборот.

Морфолошките варијанти кај глаголите во сегашно време за 1 л. ед.: *říšu-říši, děkuju-děkuji*, наставката за 3 л. мн.: *říšou-říši, děkujou-děkuji*.

Анализа на примери од романот „Исчезнување“ од П. Соукупова

- (1) *Naše město je placka, všude kolem taky, až pak hory, který sou vidět, jenom když je úplně jasno, ...* („Zmizet“, str. 13)

„Нашиот град е како тепсија, и околината исто така, а дури после се планините што може да видат само кога е сосема јасно, ...“ („Исчезнување“, стр. 11)

Формата на глаголот *сум* или за мн. *се*, литературната кодифицирана форма во чешкиот јазик *je/jsou* во овој пример, доколку би требало да биде напишана на литературен чешки јазик, тогаш фонолошката варијанта би била: *hory, které jsou vidět*. Тука има алтернација на *—é* во *—ý*, како и испуштање на *j* (*jsou*), односно *sou*.

- (2) *Je tam ale popsáný všechno, co sme měli na sobě a kde sme to vzali, co sme jedli a kam sme pak šli, to já už dávno nevím a číst mě to nebaví.* („Zmizet“, str. 93)

„Ама таму е опишано сè, што сме имале облечено и од каде сме го купиле, што сме јаделе и каде сме оделе, тоа јас веќе одамна не го знам и не ми е интересно да го читам.“ („Исчезнување“, стр. 88)

Во овој пример има алтернација *—é* во *—ý*, литературната форма е *popsané*, наспроти употребената разговорна форма *popsáný*, повторно разговорната форма на глаголот *сум* *sme měli, sme to vzali, sme jedli, sme pak šli*, наспроти литературната форма *jsme měli, jsme to vzali, jsme jedli, jsme pak šli*.

- (1) „*To ti dal von, že jo? Kdo to je? Je to von?*“ („Zmizet“, str. 146)

„Ти ја даде тој, нели? Кој е тој? Тоа е тој?“ („Исчезнување“, стр. 139)

Во овој пример ја наоѓаме употребата на протетичното *—v* на почетокот на зборот пред *—o* кај заменката *von* наместо литературната форма *on*.

- (1) „*Hlavně mi nevypíchni voko! Pomyslel si Oskar.*“ („Povídky o manželství a o sexu“, str. 36)

„Главно да не ми го истераш окото! Си помисли Оскар.“ („Раскази за бракот и сексот“, стр. 35)

Во овој пример ја имаме разговорната форма на именката *voko*, односно протетичното *—v* на почетокот на зборот пред *—o*, литературната форма на именката е *oko/oči* за множина.

- (1) „Do hajzla, ktorej dělal, že ji miluje, ale přitom šel jenom po penězích.“
(„Výchova dívek v Čechách“, str. 77)

„По ѓаволите, се правеше дека ја сака, но му беше само до парите.“ („Воспитувањето девојки во Чешка“, стр. 77)

Во овој пример во заменката *ktorej* ја имаме фонолошката варијанта што не е дозволена со нормата, односно дифтонгизација на тврдото –у со –ej. Така што литературната форма е *který*.

Поради комплексноста на преведувачката активност, очигледно е дека преведувачот не може да го ‘ земе ’ конкретниот текст и веднаш да почне со преводот. На преводот му претходи важна подготвителна фаза, која често се нарекува ‘ интерпретативна фаза ’, која се состои во таканареченото ориентациско читање на текстот. По фазата на подготовка доаѓа ‘ еквивалентната фаза ’, која се состои во тоа што преведувачот ги заменува односните еквиваленти на целниот јазик за информативните единици на оригиналниот текст. Овде веќе зборуваме за создавањето на преводот како спореден текст (Kufnerová, 1994: 12).

Преведувачот секогаш треба да ја почитува намерата на авторот, природата на текстот и типот на читател за кого е наменет преведениот текст. Затоа, главната цел на преводот е правилно пренесување на информациите и според содржината и според формата. Во однос на културните разлики, преведувачот секогаш треба да се стреми да создаде превод што ги задоволува потребите на културата и јазикот. Проблемот со овие разлики лежи главно во фактот што јазичната комуникација секогаш се одвива на одредено место, време и помеѓу одредени говорници, што исто така мора да се почитува од страна на преведувачот (Knittlová, 2000: 8).

Во овој пример би сакала да го објаснам преводот на именката *nanuk*. Преводот на *nanuk* во овој пример е лижавче, но станува збор за сладолед, млечен сладолед на стапче, познатиот „Снежец“. Иако преведувачот го употребил овој збор, мислам дека тоа во никој случај не го менува значењето на реченицата и на текстот, или идејата на авторот.

Cestou od doktorky mi ale mamka koupila nanuk. („Zmizet“, str. 22)

Пример 1. „Но, кога се враќавме од кај докторката мама ми купи лижавче.“ („Исчезнување“, стр. 19)

Во овој пример имаме, исто, нелитературна форма на прилог во македонскиот јазик, *с̄тварно*, во овој контекст е точно употребен, бидејќи се преведува *fakt*, а тоа е разговорна форма на чешкиот разговорен јазик. Доколку преведувачот го употребел прилогот *навис̄шина*, во ниту еден од

двете понудени решенија немало да се изгуби смислата, а, сепак, *сѝварно* е соодветен еквивалент во преводот на македонски јазик. И во двата примера го имаме во превод *сѝварно*, кој соодветно одговара на чешкиот разговорен еквивалент за прилогот *fakt*.

Sbírám se, že ji půjdu doprovodit, ale brácha to stihne rychlejc a fakt odejdou spolu. („Zmizet“, стр. 49)

Пример 2. „Скокнувам, дека ќе одам да ја испратам, ама брат ми е побрз и стварно заминуваат заедно.“ („Исчезнување“, стр. 46)

Интересен пример за употребата на разговорниот чешки јазик се именките *гимназија*, *школо*, *средно*, *сѝручно средно*. Дали ќе слушнеме во разговорен македонски јазик употреба на *средно училишѝте за оѝшѝо образование*? Мислам дека нема да слушнеме. Што може да слушнеме секојдневно? Тоа се формите: *средно*, *факулѝеѝ*, *факс*, исто така, се употребува *школо*. Во овој пример, иако именките се разговорна форма на чешкиот разговорен јазик, преведувачот го употребил еквивалентниот збор *училишѝте*, форма што е литературна. Повторно велам дека тоа не ја менува смислата, можеби, доколку е дозволено со нормата, ако прочитаме *школо*, ќе ни биде поприродно, а притоа веќе ја имаме оформено сликата за раскажувачот, кој во овој пример е дете во основно училиште.

Jako kdyby na gymplu bylo něco tak vzácného, něco tak božsky jiného, co ona, Pavlína, na učňáku začit nemůže. („Zmizet“, стр. 114)

Пример 3. „Како во гимназијата да беше нешто толку посебно, нешто толку божествено поинаку што таа, Павлина, во занаетчиското училиште не може да го доживее.“ („Исчезнување“, стр. 108)

Hele, já za to nemůžu, řek sem. („Zmizet“, стр. 35)

Пример 4. „Еј, знаеш, јас не сум крив, реков.“ („Исчезнување“, стр. 33)

Глаголот *říct* во 1 л. ед. минато време на литературен чешки јазик е – (*já*) *jsem řekl*. Помошниот глагол *sum* е точен превод на македонски литературен јазик, а во изворниот разговорен чешки јазик е употребена разговорна форма *sem*. Станува збор за буквален превод, *hele* е преведено со „еј“. Точен е преводот, но можеби поприродно на разговорен македонски јазик би звучело или би ја слушнале формата *а бе, знаеш*.

Začne škola, chodim teda do třídy s malejma dětma, i když popravě pořád sem skoro nejmenší, koukaj na mě jako na nějaký zvláštní zvíře a já se tak asi chovám, ... („Zmizet“, стр. 40)

Пример 5. „Почнува школото, значи одам во одделение со мали деца, иако вистината е дека сè уште сум најмалечок, зјапаат во мене како во некое ретко животно, ама јас така и се однесувам, ...“ („Исчезнување“, стр. 37)

Повторно ја сретнуваме разговорната форма на глаголот сум – *pořád sem skoro nejmenší* наспроти литературната форма *pořád jsem skoro nejmenší* и повторно преводот е точен, но буквален. Оваа реченица е преведена буквално, можел да се промени редоследот за да му звучи поприродно на читателот. На пример: „Почна школо, во одделението одам со помали деца од мене, иако вистината е таа дека сè уште сум најмал, ме зјапаат како да сум чудна сверка, изгледа јас така и се однесувам...“

„*Od Petřika jsem navíc věděl, že mu nejdou kšefty, a tak jsem musel mluvit obzvlášť opatrně.*“ („*Výchova dívek v Čechách*“, стр. 144)

Пример 6. „Згора на тоа, од Петрик дознав дека не му оди бизнисот, па, така, морав да зборувам особено претпазливо.“ („Воспитувањето девојки во Чешка“, стр. 142)

Во овој пример именката *kšefty* е разговорна форма на чешкиот разговорен јазик и има честа употреба. Литературната форма на оваа именка е *obchod, obchodování (transakce)*, а често со *kšefty* се мисли на незаконски бизнис/трговија.

Преводот на македонски јазик е точен и токму именката *бизнисот* е со истата конотација на незаконски бизнис. Преводот на личното име Петрик е неточен превод, според Цветковски (2017: 282), транскрипцијата и транслитерацијата на туѓите имиња од чешки јазик на македонски јазик, буквата *ř* зад незвучна согласка се предава со *ш*. Па, така, точниот превод на името *Petřik* е Петшиќ.

Како заклучок, да се обидам да одговорам на поставеното прашање: Колку е тешка задачата на преведувачот? Се разбира, многу и, се разбира дека не е доволно само да се познава изворниот јазик, туку треба повеќе од тоа – да се познава јазикот-цел. Задачата на преведувачот е, исто така, многу одговорна, а тој мора, или, би требало да се соживее и да го доживее книжевниот текст, односно текстот што го преведува. Мора да знае, да сфати што сакал да потенцира авторот, а тогаш и преводот ќе биде соодветен. Во никој случај не може да се преведува збор по збор. Мора да се преведе и точно и да се задржи замисленото од страна на авторот.

Целта на оваа анализа беше да се докаже дали општоразговорниот, разговорниот чешки јазик влијае на преводот на македонскиот литературен јазик. Затоа со примерите извадени од оригиналните текстови во еден дел се даде објаснување на фонолошките разлики помеѓу разговорниот чешки

и литературниот, односно кодифицираниот чешки јазик. Во анализата на преводот на македонски јазик уште еднаш, на истите примери, детално се објасни преводот на македонски јазик.

Ако ги погледнеме примерите кај секој автор, општоразговорниот чешки јазик е различно застапен. Кај Петра Соукупова е присутен во целиот книжевен текст и кај раскажувачот, нараторот и во дијалозите. Додека, пак, кај Михал Вивег во дијалозите преовладува разговорниот чешки јазик. Во секој пример се напишани разговорните фонолошки форми и нивните фонолошки форми на литературен чешки јазик. Оваа детална анализа беше направена со цел да им се објасни и на читателите кои не го познаваат чешкиот јазик и да им се помогне да ги согледаат разликите помеѓу разговорните и литературните форми. За истата цел беше направен и глосар на зборови, фрази што беа извадени од оригиналните текстови.

Во преводите на македонски јазик најдов одлични преводи, особено во дијалозите што беа преведени со одлични еквиваленти на разговорни, жаргонски изрази. Сметам дека тоа е одличен пример кога треба да се отстапи од стандардизираниот македонски јазик. Во некои примери, каде што можело, се задржала кодифицираната форма, но таму каде што имало простор, се отстапило и сметам дека треба да биде така. Мора да се задржи емоцијата, мора да се задржи стилот на авторот, мора, колку што може, да се пренесе пораката на авторот до читателот на преводот, односно на книжевниот текст.

Секој готов превод почнува да функционира како посебен артефакт, кој обичниот читател генерално го оценува како уметнички текст без никаква врска со неговиот оригинал. Така, на обичниот читател или му се допаѓа, или не му се допаѓа текстот на книжевниот превод, а тоа не кажува многу за неговите објективни квалитети. Меѓутоа, ако му се допадне на читателот, тоа не значи дека станува збор за добар и адекватен превод. Затоа, многу проценки за преводите имаат тенденција да бидат некомпетентни и површни.

Навистина е тешко преводот да биде со висок квалитет, а уште потешко е преводот да се анализира стручно. Потребно е совршено познавање, не само на изворниот и на мајчиниот јазик, туку и на литературниот и на културниот контекст.

Оправдана е употребата на разговорните форми и изрази и во преводите на македонски јазик. Во спротивен случај, преводите не би биле достоинствени на оригиналот. Да се обидуваме, колку што е можно повеќе, да ги задржиме формата, смислата, емоцијата на авторот низ преводите на книжевните текстови.

Задачата на преведувачот е да се нурне, да забуричка во процесот на зреене на јазикот на оригиналот, да чепка по очудувањата што јазичките творби на тој јазик ги прават големи книжевни дела жедни за превод, да го открива начинот на намисленото, но истовремено, вечно ненаспан и мамурен, да демне врз сопствениот јазик, да внимава (Михајловски: 81, 2008).

Библиографија:

Библиографија на кирилица:

- Бабамова, Ирина. *Интегрална теорија на преведувањето*. Зборник на трудови. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“, 2005
- Бејамин, Валтер. „*Задачата на преведувачот*“. 1997
- Конески, Блаже. *Грамматика на македонскиот литературен јазик*. Скопје: Просветно дело АД Редакција Детска Радост, 2004
- Конески, Кирил. *Зборобразувањето во современиот македонски јазик*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“, 2003
- Лотман, Јуриј, М. *Структура на уметничкиот текст*. Превод од руски јазик: Евтим Манев. Скопје: Македонска реч, 2005
- Лотман, Јуриј, М. *Семјосфера: во световите не мислењето*. Превод: Марија Ѓорѓиева. Скопје: Три, 2006
- Минова-Ѓуркова, Л. *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*. Скопје: Магор, 2000
- Минова-Ѓуркова, Л. *Стилистика*. Скопје: Магор, 2003
- Михајловски, Драги. *Под Вавилон: Задачата на преведувачот*. Скопје: Каприкорнус, 2008
- Роус, Донка. *Докторска дисертација – „Јазикот во проза на Бохумил Храбал“*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“, 1991
- Цветковски, Живко. *ПРАВОПИС на македонскиот јазик*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“: Култура, 2017

Библиографија на латиница:

- Večka, V. Josef. *Česká stylistika*. Praha: Academia, 1992
- Čermáková, Anna a kol. Autorů. *Jazykové paralely*. Praha: NLN – Nakladatelství Lidové noviny, 2017
- Čermák, František. *Jazyk a jazykověda, Přehled a slovníky*. Praha: Pražská imaginace, 1997
- Fišer, Zbyněk. *Překlad jako kreativní proces*. Brno: HOST, 2010
- Hečko, Blahoslav. *Dobrodružství překlada*. Praha: Ivo Železný, 2000
- Hrdlička, Milan. *Překladatelké miniaturny*. Praha: Karolinum, 2014
- Jettmarová, Zuzana. *Mozaiky překlada*. Praha: Karolinum, 2016
- Krhutová, Marie. *Útvary českého jazyka*. Institute of Education and Communications, 2009
- Levý, Jiří. *Umění překlada*. Praha 8: Apostrof, 2012